

Física e Metafísica en Aristóteles

1.- INTRODUCCIÓN

1.1.- Entorno filosófico

Aristóteles significa o final do mundo clásico. O seu sistema, oposto en case todo ao do mestre, pecha o esplendor da filosofía grega. Despois del o sistema socio político dos helenos desaparece e con el a súa particular visión do mundo. Despois de Aristóteles e xa desaparecidas as polis, a filosofía atomizarase nas chamadas **escolas helenísticas**.

1.2.- Vida e propósito (384-322 a.n.e.)

Aristóteles non é ateniense. Fillo do médico da corte do rei Filipo I en Macedonia, pasa os seus primeiros anos en contacto co coñecemento empírico cousa que o marcará para sempre. Orfo aos 17 anos é enviado a Atenas a formarse nunha reputada escola de filosofía, a **Academia platónica**. Aristóteles será un platónico máis (a pesares das discrepancias da última época) e non abandonará a Academia ata o 347 a.n.e. ano da morte de Platón. Neste momento Aristóteles xa non comparte case ningunha das teorías platónicas. Inicia entón unha etapa de viaxes que remata ao ser requirido por Filipo II como preceptor do seu fillo Alexandre. No 335 (maioría de idade de Alexandre), volve a Atenas e funda a súa propia escola, o **Liceo** financiado por a corte macedonia. Á morte de Alexandre, as cousas cambian para Aristóteles: rechazo dos helenos de todo o macedonio; Aristóteles emigra á Illa de Eubea (na costa oriental do Mar Exeo) onde morre un ano despois.

1.3.- A obra de Aristóteles

Aristóteles abandona o formato didáctico de Platón (os diálogos) e escribe tratados filosóficos. A súa obra divídese en dous grandes bloques: os **escritos exotéricos** de divulgación xeral sobre temas de actualidade abertos a todo o público que tivera interese; e os **escritos esotéricos** que forman “o corpus aristotélico” aos que tiñan acceso só os alumnos iniciados.

1.4.- Crítica á teoría das ideas de Platón

1. A filosofía platónica representa un duplicado de cousas innecesario e artificioso.

2. Platón di que as cousas sensibles participan ou son copias dunha idea, que é como o seu modelo. Pero segundo Aristóteles, expresións como “participación”, “copia”, “modelo”, etc., non explican realmente nada. Platón non fai máis que usar metáforas e, en vez de aclarar conceptualmente a cuestión, como debería facer a filosofía, refúxiase en imaxes literarias.

3. Mentres Platón apostaba pola transcendencia dos universais, subsistentes no mundo intelixible e separados do sensible, Aristóteles considerará que só hai un mundo e que, en consecuencia, os conceptos universais son inmanentes, é dicir, só existen plenamente dando forma aos particulares.

2.- A FÍSICA

2.1.- A Natureza: a teoría do hileomorfismo

A *physis* aristotélica está composta de materia e forma: **hyleo** (materia) e **morfo** (forma); o hileomorfismo opera para o universo enteiro. A **materia**: chamada **materia prima** ou **primeira**, é o **substrato universal** do que todo está feito e que permanece por debaixo dos cambios. Esta materia é: indeterminada, eterna, está unida a unha forma concreta (só na nosa mente é separable), está suxeita a cambio continuo e é principio de individualización. A **forma** é o perfil definitorio das cousas, o que as fai ser o que son e, polo tanto, é a súa esencia. Como para Aristóteles materia e forma son inseparables, tamén o son a existencia e a esencia; iso quere dicir: que non existen esencias eternas que vivan separadas dos corpos noutra realidade ontolóxico como tampouco existen corpos sen esencia en si mesmos (non existe o mundo das Ideas de Platón).

2.2.- O problema do movemento

O tema do **movemento** foi un dos grandes problemas na filosofía grega. Aristóteles, soluciona o tema do movemento pensando o Ser en termos de ser e non-ser como **potencia/acto**. Todas as cousas que son, **son en acto** (*son o que son no momento actual*) pero tamén **son en potencia** (*conteñen dentro seu o que serán no futuro*). De esta maneira as cousas **son e non son** ao mesmo tempo, son o que son actualmente e non son o que serán despois; son o que son neste momento pero xa non son o que foron no pasado. O movemento é o paso da potencia ao acto. Aparece o concepto de **evolución** como explicación do cambio. No cambio hai, logo, tres elementos: substrato, forma e privación.

PASO DUNHA FLOR A UNHA MAZÁ	
Forma	mazá
Privación	flor
Substrato	O que permanece no cambio (a mazá non ven da nada e a flor non deixa de ser de todo)

Aristóteles sinala a maiores, **dous tipos de movemento**: o **substancial** cando a substancia ou o substrato desaparece co movemento, e o **accidental** cando varían as cousas que lle “suceden” á substancia pero esta permanece.

Movemento Substancial	Sócrates morre e desaparece como ser racional
Movemento Accidental	Sócrates corta o cabelo, cambia de roupa, está enfermo, faise vello, está durmido ...

E tamén sinala as **causas do movemento** que desagrega en catro:

Causa material dunha mesa	Xa presente nos presocráticos	Madeira, cravos, verniz, etc
Causa formal	Xa presente nos presocráticos	Forma plana por enriba, redonda, cadrada, con 4 patas, etc
Causa eficiente	Introducida por Empédocles (<i>Nous</i>) e herdada por Platón (Demiurgo)	É o que o causa, o que o “fabrica” ou fai. Neste caso o carpinteiro. Esta causa é a única que contemplamos hoxe en día
Causa final	Aportada por Aristóteles presupón que as cousas teñen unha intencionalidade, que pasan porque cumpren algún obxectivo. O universo é teleolóxico.	É a finalidade ou intencionalidade. Neste caso sería comer, estudar, etc.

2.3.- Cosmoloxía: o universo

A versión aristotélica do universo perdurará ata Galileo Galilei. O cosmos aristotélico é: xeocéntrico a Terra está no centro e ao seu redor xiran o Sol e os planetas, xeoestático a Terra non se move, esférico que é a forma máis perfecta, finito no espazo e infinito no tempo porque non é creado existe desde sempre e para sempre, único, perfecto e cheo non existe o baleiro. A maiores está dividido en dúas partes: **mundo sublunar** (da Lúa cara ao centro) no que as cousas están formadas por os catro elementos, é imperfecto, hai corrupción e xeración continua e movemento; e **mundo supralunar** (dende a Lúa ata a **esfera das estrelas fixas** onde remata o universo) no que as cousas están feitas de eter (o quinto elemento moito máis perfecto, con menos materia), moito máis perfecto porque nel non hai movemento nin corrupción.

2.4.- Necesidade da teoloxía para explicar o universo

A idea de *physis* de Aristóteles conforma un sistema ben estruturado e compacto que pretende unha explicación total de universo. Pero a súa explicación coxeara: se cada cousa ten unha causa e se cada cousa que é en acto foi algo en potencia anteriormente, onde remata esa cadea? Se o movemento existe como evolución, cal é o **primeiro motor inmóbil** (aquel que move algo pero que non é movido) ou a **causa incausada** (aquel que causa pero que nada o causou a el), cal é o **acto puro sen potencia**. En realidade a Aristóteles fáltalle a **razón eficiente e final** do universo. Por iso a física aristotélica está condenada dende o principio a rematar na metafísica (en concreto na **teoloxía**), porque precisa unha explicación fora da física para poder ser explicada.

3.- METAFÍSICA

O termo *metafísica* non é aristotélico. Na maioría dos casos Aristóteles usou a expresión “**filosofía primeira**” ou incluso **teoloxía** para referirse a temas diferentes do que denominaba “**filosofía segunda**” ou **física**. A filosofía primeira era a ciencia que trataba das realidades que están por riba das realidades físicas. Podemos sinalar dúas partes na metafísica ou filosofía primeira de Aristóteles: **ontoloxía** e **teoloxía**.

3.1.- Ontoloxía: o Ser e a Substancia é o “*estudo do ser en tanto que ser. O Ser é aquilo que está en todos os seres (entes) pero que non é ningún deles nin a suma de todos eles; o ser é o que fai que as cousas sexan.*”

Aristóteles introduce a súa gran reforma: o ser é un concepto polisémico con moitos significados. Todo o que non é pura nada pertence á esfera do ser, xa sexa unha realidade sensible ou unha realidade intelixible. O ser é un accidente da substancia ou unha actividade da substancia. Sempre está relacionado coa substancia, é algo que lle sucede á substancia (que a fai **ser** de algunha maneira). Aristóteles propón as **categorías** que representan os xéneros supremos do ser. A lista de categorías é:

1. Substancia ou ousia (home, muller, can, árbore ...)
2. Cualidade (verde, suave, grande, ...)
3. Cantidade (1, 2, 3 ...)
4. Relación (fillo de, moza de, amigo de, xefa de ...)
5. Acción o actuar (estudando, sentado, durmindo, correndo ...)
6. Paixón o padecer (enfadado, alegre, asustada ...)
7. Lugar (onde) (Muros, IES, casa, rúa ...)
8. Tempo (cando) (hoxe, agora, fai un ano ...)
9. Posición (cerca de, en fronte de ...)
10. Paixón

Só a primeira categoría ten autonomía total e por tanto é unha **substancia**, todas as outras formas de ser sucédennlle á substancia, por tanto as denominamos “accidentes” ou “maneiras de ser”.

3.2.- Teoloxía

A teoloxía é o estudo da substancia suprasensible necesaria para pechar o edificio metafísico aristotélico. Como podemos postular o movemento e o tempo eternos? Só supoñendo un **Primeiro Principio** que é a súa causa. Este primeiro principio debería ser:

- a) Eterno: se o movemento é eterno, tamén o debe ser a súa causa
- b) Inmóbil: só o inmóbil é a “causa absoluta” do móbil. En Física todo o que está en movemento é movido por outro; este outro é movido por outro á súa vez. Para Aristóteles sería absurdo ir de

motor en motor cara ao infinito: debe haber un principio primeiro e absolutamente inmóbil do que depende o movemento de todo o universo.

c) Desprovisto de potencialidade, é dicir, debe ser un **acto puro**. Se tivese potencialidade, resultaría que non sempre sería movemento en acción. Isto é absurdo, porque en tal caso non habería un movemento eterno dos ceos, un movemento sempre en acción. Este é o motor inmóbil, a substancia suprasensible que buscábamos.

A pregunta que se abre a continuación é: como pode moverse este primeiro motor, permanecendo absolutamente parado? O primeiro motor móvese igual que o obxecto amoroso atrae ao amante e, como tal, permanece absolutamente inmóbil. Polo tanto, a causalidade do primeiro motor non é unha causalidade do tipo eficiente, senón que é unha causalidade final (Deus atrae e, polo tanto, móvese como perfección que é).

Por outra banda, en relación co anterior, o mundo non tivo un comezo. Non houbo un momento no que houbese caos: se fora así, o teorema da prioridade do acto sobre o poder caería nunha contradición. Primeiro habería caos - que é potencia - e despois o mundo -que é acto.

Unha vez demostrada a existencia da sustancia suprasensible, ábrese tres preguntas:

1) Cal é a natureza da devandita substancia?: A substancia, Deus, como pensamento puro, só pode ter como obxecto o máis excelente: el mesmo. Deus pénsase a si mesmo: é actividade contemplativa de si mesmo e pensándose a si mesmo crea o mundo.

2) Hai unha ou hai moitas?: Aristóteles non cría que o motor inmóbil fose suficiente para explicar, por si só, o movemento de todas as esferas que ao seu xuízo constituían o ceo. Unha única esfera é a que se encarga de mover as estrelas fixas, que teñen un movemento extremadamente regular. Entre as estrelas fixas e a terra hai outras 55 esferas que, movéndose con diferentes movementos, son as que explican os movementos das outras estrelas.

3) cales son as súas relacións co sensible?: Deus pensa en si mesmo, pero non pensa nas realidades do mundo e nos homes individuais, cousas imperfectas e mutables. Este feito despréndese de que Deus non creou o mundo, é o mundo que tende cara a el, atraído coma un amante. Ademais, aínda que é obxecto de amor, non ama aos homes (ámase a si mesmo como máximo). Deus non está inclinado cara aos homes e menos aínda cara ao home individual. Deus só se ama, pero non é un amante; non pode anhelar por outra cousa que el mesmo porque é impasible.

4.- DE PLATÓN A ARISTÓTELES

O sistema filosófico de Aristóteles é o segundo gran sistema da historia da filosofía que oponse ao platónico case en todo. A filosofía de Platón e Aristóteles consolidan dous bloques do pensamento en torno os cales vanse ir definindo durante séculos os pensadores; falamos de **idealismo** fronte a **realismo**, ou **racionalismo** contra **empirismo**.

	PLATÓN	ARISTÓTELES
ONTOLOXÍA	Dualismo ontolóxico existen dúas realidades separadas: o mundo sensible e o mundo intelixible	Existe unha soa realidade que é o mundo sensible que coñecemos;
SUBSTANCIA	Para cada cousa existe unha idea fora dela que é a súa esencia da que participa ou imita	As esencias das cousas están nelas non fora. A esencia das cousas son as súas formas e son inseparables
ANTROPOLOXÍA	O SH é corpo e alma, o primeiro é material e forma parte do mundo sensible; a segunda é inmaterial e eterna e formou parte do mundo eidético. A unión de ambas partes é accidental e temporal	O SH está formado por corpo e alma pero a súa unión é natural e son inseparables. O corpo é a materia e a alma a forma/esencia, ningún sobrevive sen o outro
TEORÍA DO COÑECEMENTO	Menosprezo dos sentidos, o único válido para coñecer é o intelecto. A alma humana xa contén toda a información no momento de unirse ao corpo por iso <i>coñecer é só lembrar</i>	Os sentidos son importantes aínda que non suficientes para coñecer. A nosa alma é unha <i>tabla en branco</i> ao nacer, non hai nada nela (porque a alma non preexistiu), todo o que aprendemos iniciase nos sentidos (empirismo) aínda que despois o entendemento actúe sobre eles
FÍSICA	Preexisten as Ideas e a materia informe; con isto o Demiurgo modela un mundo material que imita ás Ideas	As cousa prodúcense baixo a dinámica de causa-efecto. Pero necesitará un primer motor inmovil ou unha causa incausada que explique a

		orixe do universo
ÉTICA	Intelectualismo moral: a sabedoría e a bondade están relacionados canto máis sabio eres máis bo; só actúan incorrectamente os que non coñecen	A ética é unha ciencia práctica que pouco ten que ver con o coñecemento intelectual. As virtudes apréndense a través da repetición e o hábito